

Opplevelsen av mening i et stengt samfunn

(Kilde: [Biswarup Ganguly/Wikimedia Commons](#). Lisens: [CC BY 3.0](#))

ESSAY: Det har for mange vært utfordrende å leve så avsondret fra samfunnet som vi har gjort den siste tiden. Denne erfaringen gir et godt utgangspunkt for å reflektere over hva det er som gir opplevd mening i livet. Simone de Beauvoir hevdet at mening oppstår når våre prosjekter blir anerkjent av omverdenen.

Av Hege Cathrine Finholt, PhD. Førsteamanuensis ved MF vitenskapelige høgskole for teologi, religion og samfunn

I mange uker har vi alle vært mer hjemme enn vi vanligvis pleier. Vi har måttet omstrukturere våre daglige rutiner med den hensikt å redusere fysisk kontakt med andre mennesker. Vi har stort sett holdt kontakt med hverandre via digitale plattformer. For de fleste er det utfordrende å tilbringe så mye tid med seg selv og dem man eventuelt bor sammen med. Vi blir på en brutal måte stående ansikt til ansikt med vår blotte eksistens. I slike situasjoner er det naturlig at man stiller seg selv det litt vanskelige, og kanskje naive, spørsmålet: Hva må til for at livet skal oppleves som meningsfylt?

Isolasjonens fallgrube: Mersaults absurde verden

Mange har den siste tiden lest, på nytt eller for første gang, Albert Camus' *Pesten*. Romanen utspiller seg i byen Oran i Algerie, som rammes av en alvorlig pest. Karakterene i romanen gjennomgår en rekke utfordringer, både politisk, kulturelt og personlig. De trosser fristelsen til å rømme fra byen, og i stedet kjemper de for å få en ende på den vanskelige situasjonen. I *Pesten* blir vi minnet på at i kriser vil vi som mennesker i fellesskap mobilisere til kamp for en bedre fremtid.

En helt annen forståelse av virkeligheten enn den som her presenteres får vi når vi leser Camus' *Den Fremmede*. Her møter vi Mersault som uttrykker at livet er absurd, at det er meningsløst. Denne nihilismen gjør at Mersault er blottet for anger etter at han har skutt en annen person, og han forholder seg til livet på en distansert måte, omtrent uten følelser, ansvar, sorg og glede. Ikke bare opplever Mersault livet som meningsløst, men han mener at denne følelsen henger sammen med det faktum at det rett og slett ikke finnes mening i tilværelsen.

Kan en slik følelse av meningsløshet oppstå selv om man mener at det finnes en objektiv mening i livet? For de fleste er *følelsen* av mening viktig. Et rasjonelt argument for at det finnes mening har lite slagkraft i tider hvor man opplever meningsløshet. Følelsen av meningsløshet som Mersault opplever kan lett melde seg dersom man lever avsondret fra omverdenen, slik vi har blitt nødt til å gjøre den siste tiden. Ting og gjøremål som før tilførte mening i livet, uten at vi egentlig tenkte over det, som for eksempel å skifte fra pysj til vanlige klær, kan føles tungt og meningsløst i en tid som denne.

Hva

som oppleves som meningsfylt vil variere fra person til person, og hvor man er i livet (både tid og sted). På tross av at opplevelsen av mening stort sett er subjektiv, tror jeg at det er mulig å snakke om mening og meningsløshet på en måte som kan være til hjelp for andre. Det gjør filosofer og forfattere som ofte betegnes som eksistensialister, som for eksempel Albert Camus, Simone de Beauvoir og Jean Paul Sartre. Som seg hør og bør for enhver filosof skriver disse tenkerne om fenomenen som angår selve livet. I sine forfatterskap reflekterer de over hva det vil si å være et menneske, hva som gir livet mening (selv om det kanskje ikke finnes noen objektiv mening) og i hvilken grad menneskelige relasjoner er en kilde til opplevd mening.

Camus

og Sartre er mer pessimistiske enn de Beauvoir, i og med at de i stor grad problematiserer muligheten for at våre medmennesker kan være en kilde til opplevd mening. De Beauvoir, på den andre siden, sier at det er nettopp i anerkjennelsen vi får fra andre at meningsopplevelsen oppstår. Eksistensialistenes tanker, kanskje spesielt de Beauvoir sine, kan hjelpe oss til å forstå våre egne reaksjoner på å leve delvis avsondret fra samfunnet, og hvordan vi skal forstå hva som er kilden til opplevd mening. De Beauvoirs eksistensfilosofi kan også motivere oss, som individer og samfunn, til å bidra til et bedre liv for de som har få eller ingen muligheter til å leve liv hvor opplevelsen av mening kan oppstå.

Nå

som Norge gradvis åpnes igjen kan det hende at vi sier ut av det meningsløse og inn i det meningsfylte, uten å reflektere over disse forandringene som en kilde til mening. Det har for mange vært et savn å ikke ha sosiale møteplasser, og vi vil stort sett være glade for hver møteplass som åpnes. Etter hvert som vi igjen blir vant til å ha sosiale møteplasser i det daglige, vil vi kanskje glemme, eller ønske å glemme, hvordan det var å være uten dem. Men allikevel kan det være verdt å reflektere over hva det er som gjør at vi opplever mening i livet. Dette er viktig fordi den eksistensielle opplevelsen av meningsløshet kan være en kilde at man får bedre relasjoner til en selv og ens medmennesker, både på det personlige og politiske plan. Om opplevelsen av mening finner vi mye visdom og inspirasjon i det de Beauvoir sier om mellommenneskelige relasjoner,

og hva som skaper mening i tilværelsen.

Anerkjennelse som kilde til mening

Om

Mersault skriver de Beauvoir, i *Pyrrhos og Cineas*, at selv om han kan ha rett i at livet objektivt sett er meningsløst, så er hans reaksjon helt feilslått; mening oppstår nemlig når vi og våre prosjekter blir *anerkjent* av omverdenen. Akkurat som en togbillett (før digitale billetter ble vanlige å bruke) ikke var gyldig før den ble stemplet så er ikke våre prosjekter meningsfulle uten anerkjennelse fra omverdenen. I likhet med sin livsledsager Jean Paul Sartre var de Beauvoir opptatt av hvordan forholdet mellom personer kan være med å begrense deres frihet. I møtet mellom to mennesker (eller grupper av mennesker) vil det stort sett foreligge en konflikt hvor begge parter prøver å være den dominerende. Både de Beauvoir og Sartre sier at det er vanskelig å overvinne denne konflikten. Slutten på Sartres teaterstykke *For Lukkede Dører* uttrykker dette poenget godt: «Helvetet, det er de andre.» Heldigvis kommer de Beauvoir frem til at den andre ikke er helvete, men heller en kilde til både frihet og mening.

For

de Beauvoir har ethvert menneske, i kraft av å være menneske, en eksistensiell frihet. Det vil si at det selv står fritt til å fylle sitt eget liv med innhold; innholdet er ikke allerede gitt. Dessverre har man ikke alltid en mulighet til å utvikle sin egen eksistensielle frihet – man møter det de Beauvoir kaller *konkrete hindringer* underveis. Den andres blick kan være en slik konkret hindring, for eksempel ved at man blir møtt med fordommer om hvem man er. Både de Beauvoir og Sartre mener at i møtet mellom to individer (eller grupper) så vil det oppstå en form for bevissthetskonflikt. I møtet vil begge, i mer eller mindre grad, prøve å definere den andre, slik at man selv blir relasjonens dominerende part. Mange av oss vil nok kjenne igjen situasjoner hvor man ikke føler at man fullt ut kan være seg selv, rett og slett fordi man blir møtt med for mange forutinntatte holdninger om hvem man er. Det lureste man kan gjøre i slike situasjoner vil nok være å avslutte relasjonen. Men det kan være vanskelig og utfordrende, spesielt når slike forutinntatte holdninger stikker så dypt at de

oppfattes som sannheter i kulturen man lever i.

Andre

konkrete hindringer kan være sosiale normer, juridiske lover, og manglende økonomiske ressurser. Da de Beauvoir skrev sitt verk *Det Annet Kjønn* var det for eksempel ekstremt vanskelig for kvinner i Frankrike å opprette egen bankkonto, og hun var prisgitt å ha en forsørger. En slik form for avhengighet er begrensende for ens eksistensielle frihet, sier de Beauvoir. Men dette betyr ikke at det er umulig å overskride disse hindringene. I de aller fleste tilfeller er det mulig, og når man gjør det kan man være den man dypest sett er og uttrykke seg gjennom sine valgte prosjekter. Dette er noe man må jobbe med hele livet, da det alltid vil være perioder hvor det letteste er å bli i det gitte. Det interessante for oss i dag er at selv om vi i Norge vanligvis har gode muligheter til å overskride det gitte så kan isolasjonen fra samfunnet oppleves som en hindring for frihet. Den velkjente «brakkesyken» kan føre til motløshet og en følelse av at det meste er meningsløst.

Selv

om den andres blick ifølge de Beauvoir kan være en kilde til konkrete hindringer for eksistensiell frihet, er den andres blick til syvende og sist en kilde til mening, så fremt vi klarer å etablerer likeverdige relasjoner. Vi trenger den andres blick for å oppleve en følelse av mening. Grunnen til dette er at det er gjennom den andres blick vi får anerkjennelse for vår eksistens og våre prosjekter; uten den andres blick vil opplevelsen av mening utebli. Litt enkelt forklart kan man si at det er meningsløst å skrive en bok dersom den ikke leses av noen andre – det er når andre leser den at mening oppstår. Slik sett er mangel på anerkjennelse fra den andre en hindring for vår eksistensielle frihet, fordi opplevelsen av mening uteblir og man vil lett kunne falle inn i Mersaults dystre verden.

Fremtiden: Frihet og avhengighet hånd i hånd

De

siste ukers hjemmetilværelse har for mange ført til en delvis mangel av den andres blikk, og med det en følelse av meningsløshet. Vi har heldigvis mange gode digitale plattformer som gjør at vi kan opprettholde relasjoner og gjennomføre arbeidsoppgaver. Selv om bruken av slike plattformer kan gi opphav til mening og anerkjennelse er det allikevel mange som den siste tiden har uttrykt at de er svært slitne av det digitale livet, og at de føler at noe er gått tapt. Kanskje er dette fordi vi går glipp av det spontane og det usagte i møtet med andre mennesker? Og kanskje fordi vi har mistet noe av det som nesten ubemerket er med å skape mening, som for eksempel den uformelle samtalen med en kollega i gangen?

Å
leve et liv hvor man er mye for seg selv er selvsagt ikke det samme som at man ikke får anerkjennelse for sin eksistens og sine prosjekter. Jeg vil allikevel påstå at det er en forskjell mellom å velge å leve alene (eller med få andre mennesker) og å leve alene i et stengt samfunn som det vi har gjort i mange uker. I sistnevnte situasjon kan det nesten føles som om muligheten for anerkjennelse har blitt borte – det er nesten som et sovende samfunn er en konkret hindring for frihetens utfoldelse. Møtepunkter hvor man kan oppleve mening er redusert, og med det kan man lett bli fanget i en verden som likner Mersault sin.

Nå
kan vi endelig sette pris på at samfunnet sakte åpner igjen. Med rene hender kan vi gå inn i de neste månedene med litt flere møteplasser enn de digitale. Men vi må også ta inn over oss hva det vil si å oppleve en form for eksistensiell krise ved at vi ikke får mulighet til å være aktive utenfor våre egne hjem. Hva vi skal gjøre med våre liv og hvilke prosjekter vi skal engasjere oss i, må vi selv finne ut av. De Beauvoir gir ingen oppskrifter i dette henseendet. Poenget er at meningen i livet oppstår når vi deltar i verden med våre egne prosjekter. Slik sett er det ikke rart at opplevelsen av mening blir redusert, nesten fraværende, når muligheten til å delta i verden slik vi pleier nærmest blir borte. Tankegodset til de Beauvoir er slik sett en hjelp til å analysere våre egne følelser i eksistensielle kriser og utfordringer som nåværende pandemi har ført til for mange. De Beauvoir kan gi trøst i tunge tider. Men det er viktig at vi ikke stopper her; slike eksistensielle erfaringer som vi nå gjør oss bør nemlig være en kilde til at vi løfter blikket og ikke bare søker anerkjennelse for vår egen eksistens, men også anerkjenner andre mennesker.

De Beauvoir sier at den eksistensielle friheten vi oppnår når vi overskrider konkrete hindringer kommer med et moralsk ansvar; nemlig at vi ikke skal tillate hindringer, for hverken vår egen frihet eller andres frihet. Vi har blitt minnet på at det er mening å finne i mellommenneskelige relasjoner, og vi bør nå bruke denne lærdommen til å tilrettelegge for gode relasjoner for både oss selv og andre, kjente og ukjente. Vi bør også utvikle en bedre innsikt i hva det vil si å være menneske, å være ensom, og hvordan vi alle kan bidra til å begrense ensomhet. I tillegg kan vi også lære noe om hva vi mener med frihet og avhengighet. Frihet, slik det er blitt skissert her, innebærer at vi må anerkjenne at alle er gjensidig avhengig av hverandre. Vi må også huske at vi skal tilrettelegge for eksistensiell frihet også for de som lever utenfor våre landegrenser; en eksistensiell etikk har globalt nedslagsfelt. Kanskje kan denne lærdommen uttrykkes som følger: «Paradis, det er de andre.»

Referanser

Albert Camus. *L'étranger*, (Paris: Gallimard, 1997)

Albert Camus. *La Peste*, (Paris: Gallimard, 1955)

Simone de Beauvoir. *Det Annet Kjønn* (Oslo: Pax Forlag, 2000)

Simone de Beauvoir. *Pyrrhos og Cineas* (Oslo: Pax forlag, 2009)

Simone de Beauvoir. *Tvetydighetens etikk* (Pax forlag, 2009).

Jean Paul Sartre. *Huis Clos* (Paris: Gallimard, 1996)